

բուրեց վարդ երեսը՝ որ այդ համբույրին տակ փոթփոթ եղաւ:

— Շնորհակալ եմ, — ըսաւ տղան մօրը յանձնելով:

Պաստիէն Լարէյի հետ մեկնեցաւ:

Ժամը առաւօտեան մէկն էր երբ մտան Լըվալտայի պզտիկ սենեակն, սրճարանին վրայ: Մարդը՝ յոգնած և տոգոհ, առանց բառ մ'արտասանելու պառկեցաւ: Տոնասիէն դանդաղօրէն հանեց իւր զգեստները. դիտմամբ սենեակին մէջ աստին անդին դառնալով ժամանակ կը կորսնցնէր. կը փափաքէր այդ իրիկունը կապերտին վըրայ պառկել, կամ թիկնաթոռի մը մէջը քնանալ: Երբ իր հոմանույն քնանալը տեսաւ, ինքն ալ պառկեցաւ, բայց կարելի եղածին չափ անորմէ հեռուն, ու, զիշերը, լացաւ:

Ուրեմն Տոնասիէն զղջացեր էր: Սակայն այդ տագնապէն վերջ ալ մեծ փոփոխութիւն մը տեղի չունեցաւ, նոյն իսկ նուագեցաւ այդ տագնապը, ինչպէս ուրիշ ունեցածները, շարաթներ անցնելէն վերջ: Ոչ ոք հասկցաւ գաղտնիքը: Տոնասիէն աշխատեցաւ կոտիլ երեսակայութեանց դէմ ու կը խորհրդածէր թէ զինքը այդչափ այլալոյզ լրբերը այլ եւ չի դառնար:

Չմեռն անցաւ: Մարտ ամիսը սկսաւ ցրուել ձմեռուան ամպերը: Տոնասիէն, աւելն առաւօտ, սրճարանի ապակափողկը բանալու ժամանակ, կը փնտռէր մարդը՝ որ խոստացեր էր դառնալ: Չկար: Հակառակ իր կամաց, յուսախար եղաւ: Կրակ ընելու, սուրճը եռացնելու ժամանակ, կը մտածէր միշտ իր լքեալներուն վրայ: Աւելնէն մեծ տիրութիւնն էր որ չէր կրնար իրմէ ծնած զաւակները աչքին առջև բերել այնպէս, ինչպէս էին հիմա: Անոնք իրեն չէին նայիր. չէին ժպտեր, ձայն չունէին: Ինչպէս զինքը պիտի կանչէին, ինչպէս պիտի տային իր անունը: Ինչ հասակ ունէին ու ինչ զգեստ...:

Այս մտածութիւնները կը տանջէին զինքը մինչև առաջին յաճախորդներուն ներս

մտնելը, որոնք զինքը հոգւոյ այդ խեղճ վիճակէն կ'ազատէին:

Մարտ ամիսը դանդաղօրէն առաջ կ'երթար:

Հ. Ա. ԳՈՆՏԱՔՃԵԱՆ

Շարայարելի

ՉԱՐԼԶ ՏԻՔԸՆՍ

▽ ○ ▽

(Իր ծննդեան հարերամակերն առթիւ)

Անգլիական մամուլը, սկսած՝ Ալպինէն մինչև Ամերիկա և Ուկլէանիւր, արդէն տունեց մեծ վիպասանին ծննդեան հարերամակը, յարգանքի և հիացումի խանդավառութիւնով:

Չարլզ Տիքընս, ծնած 1812 փետր. 7ին, Բորթսմութի մէջ, զաւակն է աղքատ ու բազմակարօտ ընտանիքի մը: Իր մանկութիւնը եղած է մին այն չարաբաստ կեանքերէն, որոնց վրայ թշուառութիւնը մղուածաւնջի մը պէս կը ճնշէ և կը թունաւորէ զեռաստի կեանքին միամիտ ապրումները: Մանկութենէն իսկ ստիպուած ըլլալով նետուիլ գոյութեան պայքարին մէջ, ինքզինքը գտած է Լոնտոնի ամենազարդ թաղերուն մէջ, ուր և ապրած է տառապանքի մեծ բաժին մը, երբ տակաւին ո՛չ իր բարոյական և ո՛չ ալ ֆիզիքական կազմուածքը պատրաստ էին տիտուր իրականութեան հետ դիմադրուելու: Հագիւ երէց տարրական կրթութիւն մը ստացած, ան արդէն իսկ շուկայի յորձանքին մէջ է. սակայն իր թափանցող միտքը ինչ անմոռանալի դասեր քաղած է այն այլազան և զուեզգի պատկերներէն, կեանքի անդուլ և բազմափոփոխ հոլովոյթներէն, որոնց հանդիսատեսն է եղած այնքան կանուխ: Բայց այդքան անկազմ ու անպատրաստ վիճակի մէջ, սուզելով հանդերձ կեանքի ամենախոր յատակները, չըմիանալ, չըտարրանալ տիրող պայմաններու հետ, այլ՝ կամքի զօրաւոր ջանքով մը

դարձեալ վեր բարձրանալ. ո՛չ միայն ընդոտնել բոլոր տիրական արգելքները, այլ և յարատևաբար փառքի ճամբուն վրայէն դէպի նպատակը բարձրանալ և իշխել շուրջի բոլոր իրադարձութիւններուն վրայ. ահա՛ յաղթանակ մը զոր չենք կրնար չըծափահարել:

«Պիտուն և համբաւաւոր մարդ մը ըլլալ», ահա՛ իր փառատենչութիւնը, զոր իր մատաղ հասակէն իսկ կը փայփայէ. իր հօրը տան մէջ գտնուած բոլոր հին ու նոր գիրքերը կը կարգայ մեծ հետաքրքրութեամբ, սկսած Տօն Փիշօթէն մինչեւ Արարական Գիրքները: Իր նախնական ընթերցումները արդէն զինքը զգալափառապաշտ մը դարձուցած են. սակայն իր երազած շքեղ գաղտփարապաշտութիւնը իր դէմ կը գտնէ թշնամի իրականութիւն մը, բոլորովին հակադիր իր ձգտումներուն և տենչացումներուն: Ու այդ՝ մինչ շատերու համար պիտի ըլլար ջլատող, Տիքընսի համար կը կատարէ այն դերը, ինչ դեր որ կը կատարէ փոթորիկը հսկայ կազմի կեանքին մէջ: Ան կը խիզախէ բոլոր հաւանական մրրիկներու դէմ, կանխիկէ կը զգայ իր ապագայ կոչումը և կ'աւելնայ իր ներկայ դիրքէն. դառնօրէն կը զգայ իր զրկումներուն անաւորութիւնը և բարձրագոյն դաստիարակութեան մը պէտքը. սակայն ո՛չ իր ծնողքը կրնան բան մը ընել, և ո՛չ ալ իր շուրջիները կը հետաքրքրուին իրմով. ինքը միշտակ պէտք է էալէ ու հարթէ իր ճամբան. ու թերես այդ տառապանքէն իսկ է որ հանճարը կը ծնի. զգացուող պահանջին առջև կը բացուին նտքին բոլոր ընդունակութիւնները, ապագայ ստեղծագործումի մը երկունքն է որ կ'ապրի ան. կը կարգայ, կը դաստիարակէ ինքզինքը. կը դիտէ իր միջավայրը և իր պայմանները. լաւ կ'ուսումնասիրէ դէպքերն ու դէմքերը և այսպէս, եթէ ան չըմտենք ուսումի պաշտօնական դասընթացներու մէջ, իր փորձառութիւնով ամբարած գիտութիւնը շատ աւելի բարձր, շատ աւելի օգտակար և շատ աւելի ազնուական կը դառնայ:

Պետ պատանի, արդէն իսկ տեղեկատու (reporter) է քանի մը թերթերու. սակայն, իրեն ինքնատիպ գրող, իր համբաւը կը սկսի «Պօզի Ուրուագիծները» ի հրատարակութիւնով, որ անմիջապէս ի յայտ կը բերէ իր վիպագրող տաղանդը և հասարակութեան ուշադրութիւնը իր վերայ կը կեդրոնացնէ:

Ու այդ զգայուն, փառասէր, ընթերցող և յարատեղ երիտասարդը քիչ ետքը կ'ըլլայ օրուան լաւագոյն գրողը, դարուն ամենէն ժողովրդական վիպասանը:

Բայց զարմանալի է որ այս տառապող մարդը զուարթ գրականութիւնն է որ կը մշակէ. արդեօք ներքին ինքնաբեր տրամադրութիւնով մ'է, թէ՛ կեանքի մէջ յաւնդելու մասնաւոր նպատակով մը, որ ան կեանքի գեղեցիկ կողմերը կ'ուրուագէ. թերես այդ վերջինը ըլլայ պատճառը. մարդիկ շատ չեն սիրեր տառապանքի երգը. Եւ Տիքընս կարծես իրեն կոչումը կը համարի կեանքի պատմութիւնը գնել նոր տարազի տակ, իրերը և գոյները ներկայացնել շատ աւելի շքեղ քան իրականը, և այսպէս, գէթ թիկնորօրէն, փոխադրել տառապող սերունդը երազներու աշխարհի մը մէջ. ոսկեզօծ են իր պատկերները, և իսկապէս ընթերցողը տեսակ մը սփոփանք կը զգայ իր վէպերուն ընթերցումով:

Ան չապրիւր այլևս ճնշող պայմաններու տակ, որովհետև hypnotic tranceի մը մը ազդեցութեան տակ կը գտնուի արդէն. անոր համար է որ զբեթէ պայմանադրական պէտք մը կը զգայ մարդ Տիքընսի դիմել երբ Հիւկոյի կամ Պայրընի գրականութիւնով իր միտքը չարշարուած զգայ. Եղբրական գեղեցկութիւն մը կայ մանաւանդ Պայրընի գործերուն մէջ. հրաշագեղ ծաղիկներ են անոնք, որոնք տակ, սակայն, կայ թունաւորող հոյզ մը, որ կը տանջէ միտքը. Տիքընս, ընդհակառակը, մանկական միամտութիւնով մը, միշտ եւրափն կ'ուզէ կառչիլ. կարծես չըհաւատար թէ մարդկութիւնը ուրիշ կերպով կարելի է մխիթարել: Ան ունի բարենորոգութեան առաջարկներ, բայց չունի բա-

բեկարգիչի և մարգարէի կոչումը, որ թույլատրելին է: Մենալով ուրեմն միշտ գաղափարապաշտ, ան չէ եղած երբեք կեանքի հարազատ ցոլացուցիչ մը: Ան չունի ճշմարտի հաստու, անկարեկիր ու թափանցող նշըրակը. իրենք, անգիւ մտեցած ընկերական շարքին, ետ կը բաշտուի, կարծես կը պահնայ վէրքը բանալ և դիտել թարախը: Եւ քանի որ դարման մը պէտք է հիւանդութիւնը բուժելու, ան կը դիմէ իր զուարթ թելադրութիւններուն:

Այսինքն կուգէ հիւանդին տրամադրութիւնները շրջել, քան թէ վէրքին արմատական դարմանումին սկսիլ: Չէ որ շատեր չեն կրնար հանդուրժել վիրահատութեան պաղարին գործողութեան. անոնց համար տարսափ մ'է թունաւոր արիւնին ժայթքումը. Տիբընս տըխուր և վեհերոտ հոգիներու համար մեծ բարեբար մ'է:

Ան կը ջանայ միշտ յառաջդիմական մնալ իր ըմբռնութիւնուն և արտայայտութիւններուն մէջ. բայց պահպանողական մ'է այն իմաստով որ իր ուրոյն հաւատալիքներն ունի կեանքի մասին և միշտ անոնց անձուկ սահմանին մէջ փակուած կը մնայ:

Իր անհատականութիւնը միշտ կը մնայ մի և նոյնը:

Չփոփուիր, այլ կը զարգանայ:

Իր վէպերուն մէջ հագիւ երբեք կարելի է գտնել արքունիքներու կամ առանձնաշնորհեալ դասակարգերու քննադատական ուսումնասիրութիւնը. կը յիշէ անցեալի իր արհամարհուած թշուառութիւնը և կը վարանի մօտենալ զօրաւորներու. միշտ իր աչքին առջև ունի իր անցեալ փորձառութիւնները. կը զրէ դանոնք, կը զրէ միջակ կորեար և աղքատ դասակարգին պատմութիւնը և վստահ է որ իր ետև ունի համակիրներու հսկայ զանգուած մը զինքը սիրող և պաշտպանող:

Տիբընս կը քաղէ իր նկարագիրները ցեղին տեական բնորոշ և ընդհանրական երևոյթներէն. իսկական անգլիացի մ'է ան. իր ցաւերը և ծիծաղները ցեղինն են. թէև իր անսահման երևակայութիւնով և կե-

դրոնացնելու կարողութիւնով կը բերէ իրենք իր նպատակած վառարանին (focus) և նորանման ձև մը կու տայ իր պատկերներուն. իրականը հոս չէ եղծուած, այլ աւելի գեղեցկացած է: Ահա Տիբընսի ուրուագիծներուն բնորոշ կողմը:

Արդեօք միշտ ժողովրդական մնալու և նիւթապէս յաջողելու հոգն է որ զինքը կաշկանդած է ճշմարտութիւններու մերկայարանոց յայտնութեան դժուարին գործին մէջ, թէ՛ անոնց անվերապահ յայտարարութիւնը անագուտ նկատած է իբրեւ վերջնական պատճառ (final cause), չենք գիտեր, սակայն իր գրականութիւնը այն է որ միշտ ժպիտ մը կ'արթնցնէ ուր որ ալ կարգացուի. իր վէպը Անգլիական գրականութեան համար զուարթ գանձերու հարուստ կտակ մ'է:

Ու թերևս անոր համար զուարթ է, որովհետև հաւատացող մ'է Տիբընս, հաւատքը, երբ չըլլիկուի անստորգին տարակոյսով կամ գիտակցութեան անորոշ խոյզերով, այն վերացնող ազդակն է որ հոգիին կու տայ թոյլք ու երազ. հաւատքը հաշիշն իսկ է որ կ'ընդարմացնէ մտքը մարդկային շարութիւններու դէմ, կը գինովցնէ զայն երազուած երանութիւններու յոյսով, և կը փարատէ հոգիին մռայլը:

Իրապաշտ վէպը չունի այդ հաւատքի թելադրող ցնորքը. ան կը մերժէ երևակայութեան չափազանցուած դերը, ու թափանցող հայեացքով մը կ'իջնէ մութ անկիւններու և նկուղներու մէջ, և հրապարակ կը հանէ մերկ իրականութիւնը ու զայն կը դիպզնէ արմատական ուղղութեամբ:

Ասկայն միշտ հիացումով ձեռք կ'առնենք Տիբընսի վէպերը, որովհետև անոնք շողշողուն երևակայութեան, զբաղիշ ոճի, ազնուական մտքի և ստեղծող հանճարի արդիւնք են. ու շատ հոգ չենք ընծր երբ կը զգանք որ իր ներկայացուցած պատկերները չեն իրական, այլ ձևափոխուած իր համոզումներու բովէն անցած ատեն, բայց մարդ որչափ ալ իրապաշտ ըլլայ, յաճախ պէտքը չըզգար ինքնաժողովարար

և անդորրութեան: Ահա այդ տառն է որ կը փնտռենք Տիքընաներու զուարթ էջերը, որովհետև հոն ցուցադրուած երանգները աւելի գեղեցիկ են քան իրականը, և զմեզ պահ մը սփոփելու բարի յատկութիւնը ունին մանաւանդ:

Տիքընա չէ ունեցած փառքի մասնաւոր շրջան մը. իր առաջին գործերը նոյնքան կարեւոր և զբաւիչ են, որքան, օրինակի համար իր վերջին լաւագոյն գործերը, «Տէյվիտ Գարբըֆիլտ», «Երկու քաղաք-

ներու Պատմութիւնը», «Մեծ Ակնկալու թիւններ», և այլն:

Եւ հաւրկ է աւելցնել թէ Տիքընա լիովին գնահատուած ու վարձատրուած է իր ժամանակէն: Անգլիացիին գիտէ ճանչնալ արժանիքը և տալ անոր յարգանքի և քաջալերութեան բաժինը:

Ու չըզարմացայ երբէք, երբ կարդացի ամերիկեան հանդէսի մը մէջ թէ՛ Տիքընա զրամատէր մ'ըլլալու բոլոր առիթները ունէր:

ԵՂԻԱ ՄԵԼԷՔԵԱՆ

ՔԱՐՂՈՅ ԿՈՒՏՈՆԻ

ԱՐԱՐՈՒ ԱԾ ԱՌԱՋ ԻՆ

ԴԺՈՒԱՐԱԲԱՐՈՅ ԲԱՐԵՐԱՐԸ

◁ □ ▷

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՔ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ԱՆՁԻՆՔ

Ժէրոմտ

Տալանքուր, եղբորորդի ժէրոմտի

Տորվալ, բարեկամ ժէրոմտի

Վալէրիոս, սիրահար Անժէլիքի

Փիքար, սեմեկապամ ժէրոմտի

Տիկին Տալանքուր

Անժէլիք, քոյր Տալանքուրի

Մառայ մը Տալանքուրի

Մարիա, տնայար ժէրոմտի

Տեսարանը կը ներկայացնէ Փարիզի մէջ Պր. Ժէրոմտի և Տալանքուրի տանը դաշլիճ մը, որ երեք դուռ ունի, որոնցմէ մէկը Ժէրոմտի սենեակը կը տանի, միւսը դիմացի կողմը՝ Տալանքուրի սենեակը, և երրորդը՝ տեսարանին խորը՝ հասարակաց սրահի կը ծառայէ: Դաշլիճին մէջ պիտի ըլլան աթոռներ, բազմոցներ և սեղանատախտ մը՝ դրան սառարանի խաղով:

ՏԵՍԻՒ Ա.

Մարթա, Անժէլիք և Վալէրիոս

Անժ. — Վալէրիոս, կ'աղայնմ գնա, ազատ թող գիտ. թէ՛ ինծի և թէ՛ քեզի համար կը վախեմ. վայ մեզի՛ թէ որ յանկարծ մէկը վրայ հասնի և հոս գտնէ զմեզ:

Վալ. — Սիրելի՛դ իմ Անժէլիք...

Մար. — Պարոն, շուտ ըրէ՛ գնա ասկէց:

Վալ. — Կ'աղայնմ վայրկեան մը շնորհէ: Թէ որ կարենայի ապահով ըլլալ...

Մար. — Ի՞նչ բանի վրայ:

Վալ. — Անժէլիքի սիրոյն և հաւատարմութեան...

Անժ. — Ահ, Վալէրիոս, կարելի՛ բան է որ տաքալուսիս:

Մար. — Գնա, գնա, պարոն. ինքը չափազանց ալ կը սիրէ զքեզ:

Վալ. — Իմ հրջանկութիւնս ալ այդ է...

Մար. — Գնա շուտ, մեկնէ՛. թէ որ տէր յանկարծ վրայ հասնի...

Անժ. — Նա երբեք այսչափ կանուխ դուրս չելլեր:

Մար. — Իրաւ է. բայց լաւ գիտես որ այս դաշլիճին մէջ չըլձապաշխու և զուարճանալու կուգայ. ահաւասիկ հոս է իր սիրած սատրանքի խաղը: Գիտե՛ս, Վալէրիոս, թէ ինչպէս մարդ է տէրս:

Վալ. — Ներէ, այսքան գիտեմ որ Անժէլիքի հօրեղբայրն է. գիտեմ դարձեալ որ իմ հայրս ալ իրեն շատ բարեկամ էր, բայց ես ամենեւին հետը խօսած չեմ:

Մար. — Պարոն, գիտցիր ուրեմն որ տէրս տաքորինակ բնաւորութեան տէր մարդ մ'է. սիրտը շատ բարի է, բայց կարգէ դուրս անտեղի և դժուարաբարոյ մէկն է: